

УДК 351.364.442

Д. В. КАРАМИШЕВ, Л. Є. КАРАМИШЕВА

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБОРУ ТА ОБЛІКУ ЄДИНОГО ВНЕСКУ
НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ
СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ**

Розглянуто правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Ключові слова: державне обов'язкове страхування; правове регулювання; єдиний соціальний внесок.

Legal and institutional frameworks to ensure the collection and accounting the only contribution to the compulsory state social insurance, the conditions and procedure for its calculation and payment to the authority that carries out its collection and record keeping are considered.

Key words: compulsory state social insurance; legal regulation; the only social contribution.

Реформування системи соціального страхування в Україні відбувається вже останні 15 років. Першим кроком у цьому напрямі було прийняття в 1998 р. Закону України “Про обов'язкове державне соціальне страхування” [1].

У 2005 р. було проголошено ініціативу Президента України щодо запровадження єдиного соціального податку на рівні 20 % від фонду оплати праці підприємства. Проте, за розрахунками фахівців, соціально-економічні умови в країні не дозволяли встановити ставку єдиного соціального податку, меншу 30 – 35 %, перш за все у зв'язку з необхідністю в такому випадку здійснення дотацій для підтримки фондів соціального страхування, насамперед Пенсійного фонду України, в якому на той момент виник значний дефіцит, що становив близько 20 млрд грн.

У 2011 р. Україна перейшла на систему єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (єдиний соціальний внесок). Відповідно до Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” (далі – Закону) визначено правові та організаційні засади щодо забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку [2]. Згідно із Законом, з 1 січня 2011 р. єдиний соціальний внесок замінив усі обов'язкові соціальні внески: на пенсійне страхування, на страхування від безробіття, на страхування тимчасової втрати

працездатності і на страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання [4–7].

Поряд із цим залишається багато питань, пов'язаних з упровадженням вищезазначеної системи, оскільки це потребує як структурних, так і функціональних змін, а також узгодженостей з окремими законодавчими документами [3; 8; 9], які мають бути врегульовані в найближчий час шляхом прийняття низки підзаконних актів і роз'яснень стосовно процедури забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умов та порядку його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Метою дослідження є розгляд правових та організаційних засад щодо забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умов та порядку його нарахування і сплати та повноважень органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Для реалізації вищезазначеної мети необхідно з'ясувати такі завдання: проаналізувати діючу в Україні систему обов'язкового соціального страхування; з'ясувати, якою мірою діюча система обов'язкового соціального страхування відповідає вимогам сьогодення; визначити особливості збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; розглянути повноваження органу, що здійснює збір та ведення обліку єдиного соціального внеску.

Аналіз досліджень і публікацій з цієї проблеми свідчить, що система обов'язкового соціального страхування в Україні є недосконалою та потребує невідкладних заходів щодо її реформування. Okремим питанням вирішення відповідної проблеми присвячено роботи таких вітчизняних фахівців та учених: В. Міненка, М. Папієва, Ю. Павленка, С. Приходько, В. Стретовича, Я. Сухого, О. Царьова, В. Щербіни та ін.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є консолідованим страховим внеском, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб і членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [2].

Податкове законодавство не регулюватиме порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного соціального внеску, оскільки він не входить до системи оподаткування (ч. 2 ст. 8 Закону). Основні правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку, умови і порядок нарахування та сплати єдиного соціального внеску і повноваження органу, який здійснює його збір і ведення обліку, визначено відповідним Законом [2].

Поряд із тим, що адміністрування єдиного соціального внеску (зокрема, забезпечення збору, ведення обліку надходжень від його сплати) передане Пенсійному фонду України (ч. 1 ст. 12 Закону), інші соціальні фонди не підлягають реформуванню. Вони займатимуться питаннями, пов'язаними з використанням

коштів їх фондів і проведенням у зв'язку з цим перевірок страхувальників.

Незважаючи на те, що передбачається одним внеском замінити наявні чогири, спростивши тим самим порядок нарахування та сплати, складання та подання звітності, а також адміністрування страхових внесків, з прийняттям відповідного Закону буде розширено нормативну базу з роз'яснення порядку нарахування та сплати єдиного соціального внеску, подання відповідної звітності.

Перереєстрація платників страхових внесків і застрахованих осіб у зв'язку з набуттям чинності Закону не здійснюватиметься. Із дня набуття чинності відповідного Закону платники страхових внесків вважаються платниками єдиного соціального внеску. Платниками єдиного соціального внеску є страхувальники (п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону) та застраховані особи (пп. 2 – 14 ч. 1 ст. 4 Закону).

База для нарахування та утримання єдиного соціального внеску зазначена в ч. 1 ст. 7 Закону. Так, єдиний соціальний внесок нараховується на таке:

- заробітну плату найманих працівників, яка включає основну, додаткову зарплату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються згідно із Законом про оплату праці;
- винагороду фізособі за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовим договором;
- оплату перших днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;
- допомогу по тимчасовій непрацездатності;
- допомоги або компенсації згідно із законодавством;
- грошове забезпечення.

Єдиний соціальний внесок, як і раніше, необхідно буде обчислювати в межах максимальної величини бази, яка дорівнює 15 прожитковим мінімумам для працездатних осіб (ч. 3 ст. 7 і п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону). При цьому для внеску передбачено і мінімальний розмір, обчислений, виходячи з мінімальної зарплати, що діє в місяці, за який нараховують зарплату, дохід (п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону).

Окремо встановлено нарахування єдиного соціального внеску для осіб, які (ч. 2 ст. 7 Закону) працюють у сільському господарстві; зайняті на сезонних роботах; виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовим договором. Так, у разі, коли строк виконання робіт (надання послуг) для зазначених осіб перевищує календарний місяць, єдиний соціальний внесок нараховується на суму, що визначається шляхом ділення зарплати (доходу), виплаченої за результатами роботи, на кількість місяців, за які вона нарахована. Такий підхід застосовується з метою розподілу доходу, з якого сплачуються внески, для застосування максимальної величини та включення відповідних місяців до стажу.

Розміри ставок єдиного соціального внеску стосовно бази за категоріями платників наведено у ст. 8 Закону. Так, згідно з абз. 3 п. 5 ст. 8 Закону про єдиний соціальний внесок для бюджетних установ єдиний внесок у частині нарахувань встановлюється в розмірі 36,3 %. Слід зазначити, що це сума внесків до Пенсійного фонду України – 33,2 %; до Фонду безробіття – 1,6 %, до Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності – 1,4 %, до Фонду нещасних випадків – 0,2 % з урахуванням зменшення на 0,1 процентний пункт.

Щодо внеску в частині утримань, то для звичайних працівників загальний розмір єдиного соціального внеску, який утримує роботодавець за рахунок нарахованого ним доходу, становить 3,6 % (фактично це сума внесків до Пенсійного фонду України – 2 %; до Фонду безробіття – 0,6 % та до Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності – 1 %, що діють сьогодні). Для платників, які одержують грошове забезпечення, ставку внеску встановлено в розмірі 2,6 % грошового забезпечення (це сума внесків до Пенсійного фонду України – 2 %; до Фонду безробіття – 0,6 %, що діють зараз).

Крім того, для платників, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, який дає право на отримання пенсії відповідно до законів України “Про державну службу” від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ, “Про прокуратуру” від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ, “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР, “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13 грудня 1991 р. № 1977-ХІІ, “Про статус народного депутата України” від 17 листопада 1992 р. № 2790-ХІІ, “Про Національний банк України” від 20 травня 1999 р. № 679-ХІV, “Про службу в органах місцевого самоврядування” від 7 червня 2001 р. № 2493-ІІІ, Митного кодексу України від 11 липня 2002 р. № 92-ІV, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. № 379/95-ВР, ставка єдиного соціального внеску в частині утримань устанавлюється в розмірі 6,1 % (п. 9 ч. 7 ст. 8 Закону). До прийняття Закону для таких працівників ставка в частині утримань до Пенсійного фонду України була встановлена згідно з абз. 1 п. 5 ст. 4 Закону № 400/97 у розмірі 1 – 5 %, а утримувався внесок диференційовано, залежно від суми заробітної плати (1 % від частини доходу, який не перевищує 150 грн; 2 % від частини доходу в розмірі від 151 до 250 грн; 3 % від частини доходу в розмірі від 251 до 350 грн; 4 % від частини доходу в розмірі від 351 до 500 грн; 5 % від частини доходу, що перевищує 500 грн). Із запровадженням єдиного соціального внеску необхідність у проведенні зазначених обчислень зникне, адже суму єдиного соціального внеску устанавлено в абсолютному розмірі (6,1 %).

Розмір ставки єдиного соціального внеску для працівників, які є інвалідами, згідно з ч. 13 ст. 8 Закону становить 8,41 % в частині нарахувань на заробітну плату. Ставка єдиного соціального внеску в частині утримань із зарплати інвалідів така сама, як і для решти працівників – 3,6 %.

Розмір ставки єдиного соціального внеску для лікарняних (оплата перших п’яти днів тимчасової непрацездатності та допомога по тимчасовій непрацездатності, яка виплачується за рахунок коштів Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності) відрізняється від загальної, що загалом, логічно, адже на цю виплату нараховуються та з неї утримуються тільки внески до Пенсійного фонду України. Розмір внеску залишився на колишньому рівні та становить 33,2 % у частині нарахувань (абз. 2 ч. 6 ст. 8 Закону про єдиний соціальний внесок) і 2 % у частині утримань (ч. 12 ст. 8 Закону про єдиний соціальний внесок).

Окремі ставки передбачено для винагород, що виплачуються за цивільно-правовими договорами. Так, при нарахуванні такого доходу роботодавець повинен застосувати ставку в частині нарахувань у розмірі 34,7 %, а в частині утримань – 2,6 %. Слід звернути увагу, що, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону, роботодавець не повинен нараховувати єдиний соціальний внесок з винагороди за цивільно-правовим договором тільки у випадку, коли він укладений “з фізичною особою – підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у свідоцтві про державну реєстрацію її як підприємця”. Однак у формі свідоцтва про держреєстрацію, що діє сьогодні, не передбачено внесення даних про види діяльності фізосіб-підприємців [10].

Отже, для роботодавців ставки єдиного соціального внеску встановлюються відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску, з урахуванням видів їх економічної діяльності (від 36,76 % для першого класу до 49,7 % для 67 класу професійного ризику виробництва). Для цивільно-правових договорів передбачено єдину ставку соціального внеску – 34,7 %. Для працівників, які працюють на підприємствах, у фізичних осіб – підприємців або у фізичних осіб, що забезпечують себе роботою самостійно на умовах трудового договору, встановлюється ставка єдиного соціального внеску – 3,6 %. Фізичні особи, що виконують роботи за цивільно-правовими договорами, сплачуватимуть єдиний соціальний внесок за ставкою 2,6 %. Державні службовці сплачуватимуть внесок за ставкою 6,1 %. Для підприємців на загальній системі оподаткування та спрощенців установа єдина ставка внеску, що становить 34,7 % бази оподаткування. Для підприємців на загальній системі оподаткування базою оподаткування є сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім’ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу за місяць, в якому отримано прибуток. Для підприємців на спрощеній системі оподаткування базою оподаткування є сума, що визначається такими платниками самостійно для себе та членів сім’ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу. Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску дорівнює п’ятнадцяти розмірам прожиткового мінімуму працездатних осіб. Мінімальний страховий внесок визначається за розрахунками як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом. Наприклад, якщо мінімальна заробітна плата становитиме 922 грн, то мінімальний розмір єдиного соціального внеску буде 319,93 грн (922 x 34,7 %).

До особливостей сплати єдиного соціального внеску, згідно зі ст. 9 Закону, слід віднести такі:

– внесок сплачується в безготівковій формі на рахунки, спеціально

відкриті Пенсійним фондом України в органах Держказначейства;

– днем сплати є такий, коли єдиний соціальний внесок списано з рахунку платника незалежно від строку зарахування коштів на рахунок Пенсійного фонду України (ч. 10 ст. 9 Закону);

– зобов'язання зі сплати єдиного соціального внеску повинні виконуватися в першу чергу, крім зобов'язань із зарплати (доходу), у тому числі і перед зобов'язаннями зі сплати податків (ч. 12 ст. 9 Закону);

– платники єдиного соціального внеску зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок не пізніше числа місяця, наступного за базовим звітним періодом. При цьому базовим періодом для єдиного соціального внеску є календарний місяць (ч. 8 ст. 9 Закону).

– роботодавці зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок під час кожної виплати зарплати (доходу), на яку нараховано єдиний соціальний внесок (у тому числі на авансові платежі), одночасно з видачею таких сум (ч. 8 ст. 9 Закону).

За порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також про правильність витрачання страхових коштів, отриманих від фондів соціального страхування посадові особи організацій – платників єдиного соціального внеску притягуватимуться до адміністративної відповідальності.

У зв'язку з уведенням у дію Закону платники єдиного податку зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок в повному обсязі як за себе, так і за найманих працівників [2]. Із урахуванням цих обставин, Податковим кодексом для спрощенців передбачено сплату єдиного податку не в повному розмірі, а лише в тій його частині, яка належить бюджету, тобто 43 % від ставки єдиного податку. Це правило стосується єдиного податку, який сплачується підприємцем за себе та 50 % доплати за кожного найманого працівника.

Нещодавно Урядом схвалено законопроект щодо змін до Податкового кодексу в частині реформування спрощеної системи оподаткування (зареєстрований у Верховній Раді 16 травня 2011 р. № 8521). Відповідно до цього документа, запропоновано поділ фізичних осіб – підприємців на три категорії. До першої віднесено осіб, які не використовують працю найманих осіб та обсяг доходу яких не перевищує 150 мінімальних заробітних плат (близько 150 тис. грн.). Для таких підприємств встановлюється ставка податку у межах від 1 до 10 % мінімальної заробітної плати (10 – 100 грн). Друга категорія – особи, які використовують працю не більше 10 найманих осіб, а обсяг доходу не перевищує 1 000 мінімальних заробітних плат (близько 1 млн грн). Ставка – від 2 до 20 % мінімальної заробітної плати (відповідно 20 – 200 грн). Ставка для третьої категорії – 3 % від отриманої виручки за умови сплати ПДВ або 5 % без сплати ПДВ. До неї належать особи, які мають не більше 10 найманих осіб та обсяг їх доходу не перевищує 2 000 мінімальних заробітних плат (близько 2 млн грн) [11].

У разі отримання доходу з порушенням вимог застосування спрощеної системи передбачено оподаткування за ставкою податку в розмірі 15 % – для платників першої та другої категорії та за подвійною ставкою податку – для

платників третьої категорії. Мова йде про застосування платником податку іншого способу розрахунків, провадження діяльності, не зазначеної у свідочстві, перевищення граничного обсягу доходу тощо [9; 11].

Таким чином, функції адміністрування і контролю, а саме забезпечення збору та ведення обліку страхових коштів, контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування покладено на Пенсійний фонд України.

Єдиний соціальний внесок повинен бути сплачений відповідно до чинного законодавства не пізніше 20 числа місяця наступного за звітним. Роботодавці повинні сплачувати єдиний внесок під час кожної виплати заробітної плати. Сплата єдиного внеску відбувається шляхом перерахування коштів на відповідний банківський рахунок. Єдиний внесок сплачуватиметься за одним платіжним дорученням на рахунки Пенсійного фонду України, а Державне казначейство пропорційно розподілятиме отримані суми внесків між фондами державного соціального страхування.

Для єдиного соціального внеску передбачена обов'язкова і своєчасна його сплата. Сплачений єдиний соціальний внесок розподілятиметься за видами соціального страхування (до бюджету Пенсійного фонду України, Фонду нещасних випадків, Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності та Фонду безробіття) пропорційно сумах єдиного соціального внеску у відсотках. Для бюджетних установ порядок розподілу визначено ч. 16 ст. 8 Закону “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування”.

Література:

1. Закон України “Про обов'язкове державне соціальне страхування”. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=16%2F98-%E2%F0>

2. Закон України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” від 8 липня 2010 р. № 2464-VI. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>

3. Закон України “Про оплату праці” від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=108%2F95-%E2%F0>

4. Закон України “Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування” від 26 червня 1997 р. № 400/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=400%2F97-%E2%F0>

5. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” від 18 січня 2001 р. № 2240-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2240-14>

6. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 2 березня 2000 р. № 1533-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1533-14>

7. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>

8. Закон України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців” від 15 травня 2003 р. № 755-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15>

9. Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22 травня 2003 р. № 889-IV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=889-15>

10. Вітківська О. Готуймося сплачувати єдиний соціальний внесок / О. Вітківська // Бюджетная бухгалтерия. – 2010. – № 35. – С. 39–46.

11. Державна податкова адміністрація. – Режим доступу : <http://sta.gov.ua/control/uk/index>.

Надійшла до редколегії 23.06.2011 р.